

Közellátás az I. világháborúban

Az I. világháborúban döntő jelentőségű volt a „teljes gazdaság teljesítőképessége” a siker szempontjából. Nemcsak a haditechnikai eszközök, fegyverek, lőszertermelése, biztosítása, hanem a háborús jelentőségű, vagy még annál is fontosabb hátország, a haza ellátása is.

A francia gazdaságnak a kezdeti igen nehéz helyzetet követően sikerült viszonylag jó ellátást biztosítania, megfelelő egyensúlyt teremtve a hadiipari termelés és a lakosság ellátása között. A hadiiparhoz hasonlóan állami ellenőrzés alá helyezték a fogyasztási javak és az élelmiszerek termelését. A lakosság gondjai az élelmiszer-ellátás területén – a vetésterület jelentős csökkenése, a behívások és rekvirálások következtében – súlyosak voltak. A kormánynak azonban – a gyarmatokról és az USA-ból származó élelmiszerimporttal, ellenőrzéssel és az 1917-től bevezetett racionalizálással – sikerült a rendelkezésre álló élelmiszert úgy elosztania, hogy sem az éhség, sem a nyomor nem tudott eluralkodni az országban.

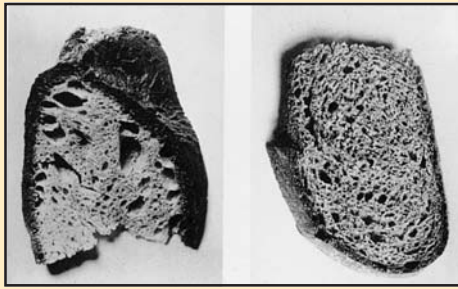
Nagy-Britannia háborús gazdálkodásra nem készült fel megfelelően. Az áttérés érdekében létrehoztak egy állandó, a napi háborús politikát irányító testületet, a „War Cabinet”-et (háborús kabinet). A lakosság élelmiszermelével és fogyasztási javakkal történő ellátását nem tudták ugyan a háború előtti szinten tartani, a magánfogyasztás mintegy 20%-kal visszaesett. Az élelmiszerimport a háború folyamán egyharmadával csökkent. Ezt a belső agrártermelés fokozásával sikerült kiegyenlíteni úgy, hogy csak 1917-ben lépett fel élelmiszerhiány, amire racionalizálással és áellenőrzéssel reagáltak. A mezőgazdasági minisztérium a teljes élelmiszer-ellátás 85%-át monopolizálta.

A Német Birodalom is háborús gazdálkodás nélkül lépett be a háborúba. Csak 1916-ban, amikor a gyors győzelem elérése már illúzióvá vált, indították be az ún. Hindenburg-programot a hadsereg számára történő hadianyagok termelésére. Az élelmiszer-gazdálkodás óriási gondokkal küzdött, miután a parasztok behívása miatt a termelés 30–40%-kal csökkent. 1916-ban felállították a Háborús Élelmiszer-gazdálkodási Hivatalt, amely centralizálta az élelmiszer-gazdálkodást. Ennek alacsony határfoka 1916–1917-ben az ún. „káposzta-répa télhez” vezetett, amikor sok német család szenvedett az éhínségtől. A hivatalos élelmiszer-fejadag a világháború második felében már csak töredéke volt a békeszükségletnek. A német hadigazdaság azonban egészében hatékonyan működött.

Mivel Ausztria–Magyarország sem számított hosszú háborúra, nem hozott létre magas szintű háborús szervezeteket. Csak az 1914-ben elszenvedett súlyos harcok után helyezték a haderő ellátását biztosító fontosabb gyárakat, üzemeket katonai felügyelet alá. A háború megváltoztatta a birodalom gazdasági életét. A polgári fogyasztás számottevően csökkent, mert közel kétfélmillió bevonult katona kiesett a fogyasztásból, de a hátországban kenyérkereső nélkül maradt családok ellátása is a létminimumra esett vissza. 1915-ben bevezették a kenyérjegyet és a gabonával kapcsolatosan elrendelték a kényszergazdálkodást. 1916 telén már súlyos helyzetet teremtett a nyersanyag- és élelmiszerhiány. A gabona-, hús- és tejtermelés évről évre csökkent. 1915–1916-ban a gabonatermelés a korábbi évek termelésének csak a kétharmadát érte el. 1917-ben a Monarchiában az élelmiszer-ellátás már katasztrófális volt. (A liszt-fejadag Ausztriában 165, Magyarországon 233 g, míg húsból és zsírból mindössze 17, ill. 34 g.) A katonaság élelmézése is ijesztően romlott, pedig ők a hátországban jó dupláját kellett (volna) kapják. A legsúlyosabb az utolsó háborús év volt. A kenyéradagok nagymértékben csökkentek. A nehéz fizikai munkásoknak sem jutott napi fél kiló. Ausztria–Magyarország nem volt képes a hátország nélkülözéseit, szenvedéseit enyhíteni. 1918 decemberére már a frontot sem tudták volna ellátni. A háborús nyomor a tömegeket otthon is, a fronton is fokozatosan a háború ellen fordította.

F. I.

Lits Gábor: A hadigazdálkodás jellemző vonásai az első és a második világháborúban c. cikke alapján. (Új Honvédségi Szemle, 2006. jan. 5.)

A német katonakenyér (elöl) és a sötétebb, élvezhetetlen civilkenyér

akarunk beszélni, hagyják a nemzeti önrendelkezési jog jelszavát békén! Törődik Anglia a nemzeti önrendelkezési joggal? [...] Ez a monarchiánk szakadékba döntésére forgalomba hozott, ellenségeink verte politikai hamis pénz.” A szemrehányások sorát azzal zárta, ami az emlékezetben egyedül maradt meg: „talán tönkremegyünk [...] de mielőtt tönkremegyünk, lesz erőnk azok letiprására, kik magukat az ellenség játéknak odaadják”.

Nem ütött az asztalra lovaglóstorával – nem is volt nála ilyen –, de az asztalra vágta az inkriminált emlékiratot. Mire az egyik küldött halkán azt mondta: „hajdemo” [gyerünk] – s kimentek a szobából.

Tisza maga is elismerte, hogy goromba volt; de úgy vélte leckét kellett adnia, s főként erőt mutatni. Ne feledjük: ezek éppen a bolgár front összeomlásának napjai.

Tisza a Monarchia struktúrájának minden érdemi átalakítását a magyar nemzet, a magyar állam jövője szempontjából végzetesnek tartotta. S elkerülhetőnek remélte. Sem egy Habsburg Jugoszláviát, sem egy Szent István bélyegű Nagyhorvátországot nem volt hajlandó elképzelni. Sarkotić verzióját sem egy virtuális Nagyhorvátországról – még egészen távoli ígéretként sem.

Először itt találkozott a Monarchián belüli felbomlás manifeszt jeleivel, annak (kaotikus) népi támogatottságával, amit letagadott: a csendes forradalommal. A gorombaság a kiüttlanságot érő kétségbeesett politikus megnyilatkozása volt.

Vesztes háború – felkészülés a békére

Drámai beszéde, amelyet október 17-én mondott el a képviselőházban kulcsmondatával bevonult a történelemkönyvekbe: „Én nem akarok semmiféle szemfényvesztő játékot űzni a szavakkal. Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály t. képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük. Elvesztettük nem abban az értelemben, hogy ne tudnánk még tovább is szívós és hősiessé védekezést kifejteni... de igenis elvesztettük abban az értelemben, hogy [...] a háború megnyerésére többé reményünk nem lehet...”